

PROTUMAČENI KATEKIZAM i zagrebački biskup Josip Galjuf

Franjo Emanuel Hoško

U osmom desetljeću 18. st. i u kontinentalnoj Hrvatskoj nalazi svoj odjek preusmjerenje ili čak obrat što ga je doživjela katehizacija u zemljama pod habsburškom vladalačkom kućom prihvaćanjem školskih reformi u duhu državnog prosvjetiteljstva. Sastavni dio tih reformnih zahvata bilo je i uvođenje tzv. *saganskih katekizama* opata Johanna Ignaza von *Felbigera*.¹ Tog augustinskog opata je carica Marija Terezija (1740—1780.) pozvala 1774. u Beč iz njegove opatije Sagan u Šleskoj i četiri godine kasnije imenovala ga vrhovnim direktorom školstva u monarhiji. Car Josip II. (1780—1790.) je *Felbigera* 1780. razriješio te dužnosti, ali su osnovne zasade njegova školskog i katehizacijskog preustrojstva ostale gotovo stoljetnim nasljeđem, jer je vjeronauk uveden u školsku nastavu kroz osnovno i srednje školovanje u tzv. trivijalne, glavne i normalne škole, a vjeronaučno školsko gradivo sistematizirano je po tzv. *saganskoj metodi*.

¹ *Johan Ignaz Felbiger (1724—1785) je od 1758. bio opat augustinske opatije Sagan u Šleskoj. Od 1761. do 1765. je reformirao škole na području svoje opatije, a zatim je 1765. proveo reorganizaciju katoličkih škola u cijeloj Šleskoj.*

Osnovni učinak *Felbigerove* reforme je preseljenje katehizacije iz crkve u školu. Do tog vremena crkvena katehizacija bila je zapravo poučavanje kršćana u temeljima vjere i odnosila se ne samo na djecu nego i na starije. Svećenik je kod katehizacije redovito imao pred sobom djecu i njihove roditelje, jer je katehizirao u crkvi nedjeljom i blagdanom. Ako je ponekad i katehizirao u školi, ta je školska kateheza bila nešto popratno i imala je zadatak potpomoći katehezu u crkvi. *Felbigerova* reforma prenosi katehizaciju u školu i od poučavanja svih kršćana preostala je tako samo školska kateheza za djecu. Tim obratom mijenjaju se i nosioci katehiziranja: više to nije Crkva nego škola, jer svećenik-vjeroučitelj u školi nastupa kao školski službenik, a ne kao učitelj u zajednici vjernika. Tako je u korijenu katehizacija odvojena od djelovanja Crkve i svedena na jed-

U službu Marije Terezije stupio je 1774. pa je reforma školstva u monarhiji iz 177. po »Allgemeine Schulordnung« u najvećoj mjeri njegovo djelo (usp. »Lexicon für Theologie und Kirche«, 4 [1960], 63).

nu od funkcija škole; vjeronauk je postao jedan od školskih predmeta.

Dok je Felbiger provodio reformu škola na području svoje opatije u Saganu, pripremio je zajedno s Benediktom Strauchom katekizme za katehizaciju u školama.² Marija Terezija je 1770. zatražila mišljenje biskupa u svojim zemljama o prvom od tih saganških katekizama, tzv. *Rimokatoličkom katekizmu za 1. razred škola saganške opatije*, i to s neskrivenom željom da taj katekizam uvede u svojoj državi. Dvije godine kasnije to je i učinila proglašivši ga obvezatnim priručnikom u pružanju vjeronaučne pouke.³ Slijedeće godine je u Beču tiskan saganški katekizam za normalne škole pod naslovom *Erläuterter Katechismus zum Gebrauche der deutschen Stadtschulen in den kaiserlich-königlichen Erbländern*. Zbog toga se taj katekizam ne naziva samo saganškim nego i »bečki«. Knjiga uz predgovor (4 neobilježene str.) sadrži uvod (str. 1—14) i sedam poglavlja (15—136). Osnovni raspored tog saganškog ili bečkog *Protumačenog katekizma* ne odudara od tadašnjih standardnih katekizama sv. Petra Kanizija. Prvo poglavlje razrađuje apostolsko vjetrovanje i nauku o milosti (15—40), drugo govori o ufanju, tj. o molitvi (40—57), treće o kršćanskoj ljubavi i zapovijedima (58—88), četvrto o svetim sakramentima (89—119), peto o stvarima koje treba izbjegavati, tj. o zlu i grijehu (119—123), šesto o stvarima koje treba činiti, tj. o dobru i krepostima (124—130) i sedmo o stvarima koje treba doživjeti, tj. o »posljednjim

stvarima« (131—136). Dvije su osobite novosti tog katekizma: prva je uvodna rasprava o Božjem bitku, o religiji općenito, o različitosti religija, o objavi i njezinim izvorima — Bibliji i predajama o vjeri; druga novost je obrazloženje odgovora na pojedina katekizamska pitanja biblijskim navodima koji nisu preneseni u cijelosti, nego samo naznačeni. U predgovoru je dano obrazloženje tim novostima pa se ističe zadatak katekizma da bude obrana od protivnika vjere i njezinih izrugivača, a taj je zadatak teži od negdašnjeg zadatka braniti kršćansku vjeru od besmisla i zabluda poganstva. Predgovor nadalje ističe da je ovaj katekizam »protumačen i dokazan« po tome što je potkrijepljen navodima iz Biblije kako bi učenici uvidjeli da se u Bibliji doista nalazi sve što ih se uči te da to nije »hrpa nametnutih zapovijedi«, već da su to također istine koje su u službi čovjekova dobra i njegove sreće. Katekizam je »protumačen i dokazan« također i zato što se ne želi katekizamsko gradivo samo »utuviti u pamćenje«, nego ponuditi na prihvatao putem obrazloženja.

Preko Hrvatskog kraljevskog vijeća *Protumačeni katekizam* je uredbom br. 1251 od 18. XI 1774. dostavljen i zagrebačkom biskupu *Josipu Galjufu* sa zadatkom da biskup poduzme potrebno kako bi taj katekizam bio preveden na narodni jezik.⁴ Biskup Galjuf punu godinu dana nije odgovorio na tu uredbu, a zatim je 20. XI 1775. poslao opširan dopis Hrvatskom kraljevskom vijeću, u kojem iznosi svoje zamjerke na

² Benedikt Strauch (1724—1803) je u Felbigerovo vrijeme bio prior augustinskog samostana u Saganu. Postao je nadzornik reformiranih škola u Saganu. Autor je saganških katekizama na 2. i 3. razred, a 1776. je objavio prvu njemačku školsku Bibliju. Suradivao je i u ostalim saganškim

katekizmima (usp. »Lexicon für Theologie und Kirche«, 9 [1964] 1108).

³ HOFINGER, J., »Geschichte des Katechismus in Oesterreich von Canisius bis zur Gegenwart«. Innsbruck-Leipzig 1937, 105—107.

⁴ Josip Galjuf (Varaždin, 20. II 1722. — Zagreb,

Protumačeni katekizam.⁵ U istom dopisu ističe da ga te zamjerke ispričavaju što se nije pobrinuo da nađe prevodio- ca za katekizam i što nije, kad je *Protumačeni katekizam* već bio preveden, odredio da bude tiskan.

Biskup Galjuf je studirao filozofiju u Beču (1738—1740.) i ondje postigao naslov magistra, a teologiju je studirao u Rimu (1740—1744.) i ondje studij završio s naslovom doktora teologije. Godinu dana (1746/47.) je bio rektor Hrvatsko-ugarskog zavoda u Bolonji. Njegovo školovanje i boravak u Italiji učinili su ga osjetljivim prema školskim i crkvenim reformama u duhu prosvjetiteljstva pa se u svojim primjedbama na *Protumačeni katekizam* najprije načelno suprotstavlja miješanju države u crkvene poslove, naglašavajući da *Rimski katekizam* obvezuje biskupa da on osobno i po drugima vodi brigu o vjerskoj pouci u mjesnoj Crkvi i da na biskupa spada odluka o tome koji će katekizam upotrijebiti u tu svrhu. Kad je riječ o ovom *Protumačenom katekizmu*, Galjuf odobrava njegove ciljeve, tj. promicanje i učvršćivanje prave vjere, ispravno prenošenje vjere, umnažavanje pobožnosti i odgoj u krepostima koje su korisne javnom poretku. No, po njegovu sudu svaki katekizam ima prvotni cilj poučiti nepoučene u osnovama vjere i čudoređa, i to potpuno, ispravno i na jednostavan način. Zato

5. II 1768.) je nakon školovanja u Beču i Rimu 16. VIII 1744. zaređen za svećenika. Kraće vrijeme bio je župnik u Dubravi (1744/45.), jer ga je već 1745. bio njegov ujak i tadašnji zagrebački biskup Juraj Branjug (1723—1747.) imenovano za zagrebačkog kanonika. Obavljao je službu vaškanskog, kalničkog, goričkog i bekšinskog arhidakona. Bio je zauzet i u javnim poslovima kao prisjednik banskog stola (1757). Carica ga je 1772. imenovala zagrebačkim biskupom, a iste godine ga je potvrdila i Sveta Stolica. Kao biskup je materijalno podupirao plemićki konvikt u Zagrebu, a podigao je u Zagrebu i dom za nemoćne svećenike. Oporučno je ostavio bogatu zakladu za siromahe, napose za siromašne dake (usp.

u katekizmu ne smije biti ništa sumnjivo, nejasno i nedorečeno. U *Protumačenom katekizmu*, misli Galjuf, ima takvih tvrdnji koje bi trebalo ispraviti ili ispustiti. Na neke on želi upozoriti, a strože teološko ispitivanje bi zapazilo i druge. Premda Galjuf kao obrazloženje za svoj negativan odnos prema *Protumačenom katekizmu* iznosi blagu tvrdnju da katekizam nadilazi moć shvaćanja vjernika njegove biskupije, on u svojim napomenama ističe teološke nedostatke u sadržaju katekizma. Njegove primjedbe su dvovrsne: trideset od njih odnosi se na sam sadržaj, a trideset i osam na biblijske navode. Prve dvije u prvom nizu su načelne i predstavljaju zamjerke što *Protumačeni katekizam* ne razlikuje ono što treba vjerovati »necessitate medii« od onoga što treba vjerovati »necessitate praecepti« s obzirom na spasenje i zatim što u knjizi nema obrazaca o činu vjere, ufanja i ljubavi. U ostalih 28 napomena osvrće se na pojedine dijelove teksta, te naznačuje točno stranicu i riječi s kojima nije zadovoljan. Tako ga ne zadovoljava tvrdnja da se samo po predaji, a ne i po Bibliji, može tvrditi da je Krist ustanovio sakramente (str. 9). Zatim ga ne zadovoljavaju formulacije katekizma o neprevarljivosti Crkve (str. 10), o čovjekovoj sreći po miru savjesti (11), o biti Božjoj (15), o Bož-

BUTURAC, J., »Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094 — 1944. Kulturno-povijesni zbornik zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1944, 61).

⁵ Arhiv Hrvatske, »Hrvatsko kraljevsko vijeće«, fasc. 198, br. 36, 1—10. — Premda se u literaturi spominje ovaj Galjufov izvještaj (usp. LUTTER, A., »Dušobrižništvo djece i mladeži uže Hrvatske tokom druge polovine 18. stoljeća«, Zagreb 1969, strojopisni primjerak str. 96), taj izvještaj nije detaljnije razrađen ni u toj literaturi ni na drugom mjestu, koliko mi je poznato. Taj Galjufov osvrt treba u potpunosti osvjetliti, jer predstavlja značajan dokument o njegovu osobnom gledanju i o stavu zagrebačke mjesne Crkve prema idejama prosvjetiteljstva, a ne samo prema novom katekizmu.

jim vlastitostima (16), o nutarnjem prihvatu vjere (16—20), o definiciji Crkve (29), o milosti (37), o definiciji ufanja, u kojoj Galjuf vidi opasnost od protestantskog shvaćanja (40), o spoznaji Boga putem objave (42), o potrebi molitve (43), o vrijednosti molitve (45), o razlozima napasti (52); protivi se povezivanju naučavanja o praznovjerju i magiji s drugom Božjom zapovijedi kad je uobičajeno da se to iznosi uz tumačenje prve zapovijedi (67). Galjuf naglašava da je dvojbena naučavanje o tome da vremenske okolnosti mogu mijenjati vrstu grijeha (70); zamjera nejasnoću s obzirom na opseg odgovornosti što je traži šesta zapovijed dekaloga (73) i ne krije nezadovoljstvo s tumačenjem devete i desete Božje zapovijedi (78). Ne odobrava ponuđeno tumačenje obveze posta i nemrsa (87), kao ni zabrane slavljenja ženidbe u pojedinim vremenima crkvene godine (88). Prigovara Felbigeru što uopće ne govori o »formi« sakramenta krštenja (91) te što ne obrazlaže razloge zašto je Katolička Crkva poslije Tridentskog sabora zabranila pričešćivanje pod obje prilike (97). Taj niz prigovora zaključuje s dvije napomene u tumačenju crkvene discipline kod dijeljenja sakramenta pokore (101, 112) i napomenom o definiciji sakramenta ženidbe.

Drugi niz Galjufovih primjedbi tiče se biblijskih navoda u *Protumačenom katekizmu*. Te navode biskup jednom upotpunjuje, drugi put upozorava na netočnost, a treći put upućuje na biblijske tekstove koji mogu bolje od predloženih potkrijepiti određeni katekizamski sadržaj. Te Galjufove prim-

⁶ Martin Juraj Kovačić je sabrao i objavio napomene mađarskih biskupa o »Protumačenom katekizmu«. Otisnuo h je u drugom dijelu svoje knjige »Dissertatio de religione utra reipublicae curae esse debet«. Budae 1788. — »Christoph Migazzi« (1714—1803) je 1757. postao nadbiskup

jedbe dovoljno govore o njegovoj visokoj izobrazbi i izvanrednom poznavanju Biblije. Zato već u obrazloženju prvog niza svojih primjedbi na sadržaj katekizma svoju napomenu redovito potkrepljuje pozivanjem na biblijske tekstove, npr. kad govori o teološkim krepostima (12), o dužnosti ispovijedati vjeru i javno, a ne samo u unutaršnjosti (16—20), o dužnosti molitve (43), o napastima (52) te o opsegu devete i desete Božje zapovijedi (78). Po dva puta se u svojim napomenama poziva na zaključke Tridentskog sabora (12, 34), na *Tridentski katekizam* (16, 52) i na sv. Augustina (29, 34). Po jedanput kod svojih obrazloženja spominje sv. Roberta Bellarmina (29) i sv. Tomu Akvinskoga (78). U svom konačnom sudu u *Protumačenom katekizmu* Galjuf ponavlja svoje uvjerenje da je taj katekizam neprikladan za njegovu biskupiju, ali u duhu svog vremena podvrgava se »višem sudu«.

Nije poznato da li su Galjufove primjedbe na Felbigerov katekizam dospjele dalje od kancelarije Hrvatskog kraljevskog vijeća, jer je carica Marija Terezija zbog mnogih izraza nezadovoljstva nad tekstom ovog katekizma pred konac 1775. formirala komisiju teologa pod predsjedništvom bečkog nadbiskupa kardinala *Christoph Migazzia*.⁶ U toj komisiji je bio i opat Felbiger. Komisija je 2. VII 1777. završila svoj posao, a plod tog posla je bio tzv. *Jedinstveni katekizam* za cijelu monarhiju. To je bio razlog što *Protumačeni katekizam*, premda je bio preveden na hrvatski jezik, ipak nije bio objavljen tiskom; svoje mjesto ustupio je *Jedinstvenom katekizmu*.

u Beču, a 1761. je imenovan kardinalom. O njegovu stavu prema jansenizmu i jozefinističkom prosvjetiteljstvu usp. HERSCHE, P., »Erzbischof Migazzi und die Anfänge der jansenistischen Bewegung in Wien. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv, 24 (1971), 280—309.